

ISSN 2224-025X

Н АУКОВІ
З АПІДСЬКІ

**Державного
природознавчого
музею**

Випуск 38 / 2022

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ДЕРЖАВНОГО
ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

Випуск 38

Львів 2022

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2022. – Вип. 38. – 284 с.

До 38-го випуску періодичного видання «Наукові записки Державного природознавчого музею» увійшли статті та короткі повідомлення з музеології, екології, зоології, а також інформація про діяльність музею у 2021 році.

Для екологів, біологів, зоологів, працівників музеїв природничого профілю, заповідників, національних природних парків і інших природоохоронних установ і організацій.

Proceedings of the State Natural History Museum. – Lviv, 2022. – Issue 38. – 284 p.

The 38th issue of the periodical «Scientific Notes of the State Museum of Natural History» includes articles and short reports on museology, ecology, zoology, as well as information about the museum's performance in 2021.

For ecologists, biologists, zoologists, employees of museums of natural profile, reserves, national nature parks and other environmental institutions and organizations.

DOI: <https://doi.org/10.36885/nzdpm.2022.38>

ISSN 2224-025X

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Заступник головного редактора

Відповідальний секретар

Технічний редактор

Капрусь І. Я. д-р біол. наук, проф.

Климишин О. С. д-р біол. наук, с.н.с.

Орлов О. Л. канд. біол. наук

Гураль Р. І. канд. біол. наук

Бокотей А. А. д-р біол. наук, с.н.с.; Войчишин В. К. канд. біол. наук, с.н.с.; Годунько Р. Й. канд. біол. наук, с.н.с.; Гураль-Сверлова Н. В. канд. біол. наук, с.н.с.; Дзюбенко Н. В. канд. біол. наук; Радченко О. Г. д-р біол. наук, проф.; Різун В. Б. канд. біол. наук, с.н.с.; Середюк Г. В. канд. біол. наук; Сусуловський А. С. канд. біол. наук, с.н.с.; Третяк П. Р. д-р біол. наук, проф.; Фальтинович В. д-р біол. наук, проф. (Польща); Царик Й. В. д-р біол. наук, проф.; Чернобай Ю. М. д-р біол. наук, проф.; Шрубівич Ю. Ю. канд. біол. наук; Яницький Т. П. канд. біол. наук

EDITORIAL BOARD

Kaprus I. Y. (*Editor-in-Chief*), Klymyshyn O. S. (*Associate Editor*), Orlov O. L. (*Managing Editor*), Gural R. I. (*Technical Editor*), Bokotey A. A., Voichyshyn V. K., Godunko R. J., Gural-Sverlova N. V., Dzubenko N. V., Radchenko O. G., Rizun V. B., Serediuk H. V., Susulovsky A. S., Tretjak P. R., Faltynowicz W., Tsaryk J. V., Chernobay Y. M., Shrubovych J. J., Yanitsky T. P.

Рекомендовано до друку вченою радою Державного природознавчого музею

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2022

Хроніка

Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2021 році

В межах виконання першого етапу фундаментальної теми «Філогенетичні та антропогенні фактори фауно- та флорогенезу модельних груп біоти України» укладено програми дослідження ролі філогенетичних та антропогенних факторів в процесах їх фауно- та флорогенезу для всіх модельних груп. Застосування інтегративних підходів, що включають аналіз елементів геному, дозволили описати два нові для науки види роду *Parkellus* Jairajputi, Tahseen and Choi, 2001 та переглянути філетичну структуру родини Mononchidae (Nematoda). В результаті досліджень роду *Ecdyonurus* (Ephemeroptera) Понтійського регіону встановлено, що в межах гірських систем Європи, протягом щонайменше останніх 2-5 млн років, відбувався активний процес диверсифікації фауни, з утворенням багатьох регіональних ендеміків. Проведено аналіз таксономії та філогенетичних зв'язків мезозойських одноденок в результаті якого вперше описано викопних представників родини Vietnamellidae, що у сучасній фауні представлена єдиним орієнтальним родом та кількома видами. З крейди Бразилії описано новий вид роду *Protoligoneuria* та уточнено діагноз його личинок.

Під час виконання першого етапу теми «Екологічна оцінка стану заплавної екосистем в умовах глобальних змін природного середовища» проведена оцінка стану вивченості проблеми щодо стану заплавної екосистем в Українських Карпатах, на Розточчі та вибраних територіях Західного та Центрального Полісся. Проведено ретроспективний аналіз глобальних змін природного середовища щодо відібраних модельних об'єктів і територій, зокрема здійснено пілотну автоматичну класифікацію біотопів Полісся методами машинного навчання (Random Forest, CART, Gradient Tree Boos) для 7 класів біотопів, на основі багаторічних часових рядів мультиспектральних космічних знімків MSI Sentinel-2 та радарного знімання SAR Sentinel-1 і досягнуто загальної точності класифікації у діапазоні 92-97%. Розроблено паспорт оцінки стану травертинових джерел з врахуванням їхньої геологічної, гідрологічної, ландшафтної та флористичної специфіки. Підготовлена та проведена у дію «Концепція управління водними об'єктами в умовах реорганізації діяльності у зоні відчуження, організації біосферного заповідника та зони спеціального використання». Проведена оцінка водно-болотних типів оселищ на Поліссі щодо їх міграційної цінності для червонокнижного виду чорного лелеки.

Впродовж року під час виконання завершального етапу цільової теми фундаментальних досліджень «Вплив фітоінвазій на біосистеми Українських Карпат в умовах глобальних кліматичних змін: оцінка, прогнозування та розробка заходів їхнього обмеження і запобігання» за допомогою систем оцінки впливу встановлено високоінвазійні види, що найважче контролювати: *Solidago serotinoidea*, *Solidago canadensis*, *Reynoutria japonica*, *Reynoutria x bohemica*, *Helianthus tuberosus*, *Heraclium sosnowskyi*, *Acer negundo*. З'ясовано, що в окремих регіонах Карпат інвазія цих видів відбувається досить високими темпами у межах напівприродних та антропогенних типів оселищ. Доведено, що зрізування *Heraclium sosnowskyi* під корінь на початку цвітіння та регулярне систематичне косіння ряду модельних видів за умов своєчасного й систематичного застосування є ефективними методами контролю чисельності їхніх популяцій. Проведений підрахунок вартості контролю *Heraclium sosnowskyi*. З метою успішного контролю інвазійних видів запропоновано впроваджувати Національну стратегію, яка має включати три основні складові: 1) вдосконалену нормативно-правову базу, яка б регламентувала поведінку з інвазійними видами з чітко прописаними відповідальними сторонами; 2) розроблений національний план дій, де визначені основні засади контролю та довгострокової державної політики; 3) виділені необхідні ресурси (фінансові, трудові, інтелектуальні) на регіональному та місцевому рівнях.

Відповідно до завдань теми прикладних досліджень «Розробка та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних методів обліку біорізноманіття України» апробовано можливості сучасних інформаційно-аналітичних методів обліку біорізноманіття України Центру даних «Біорізноманіття України» для моніторингу стану та оцінки впливу на довкілля модельних територій західного регіону України: Розточчя, Західне Поділля, Українські Карпати (Боржава, Красна, Свидовець, Черногора). Доопрацьовано програмне забезпечення ЦДБУ, з'явилася можливість перегляду галерей фотографій знахідок. Протягом року базу даних поповнено на понад 12 тис. записів. Введено видів: грибів – 335, рослин – 72, тварин – 585; знахідок: грибів –

298, рослин – 1039, тварин – 9725; знахідок із музейних колекцій: грибів – 2, рослин – 178, тварин – 3292.

Під час виконання теми прикладних досліджень «*Комунікативно-освітня інтерпретація наукових фондів Державного природознавчого музею НАН України*» розроблено стратегічний план науково-освітньої інтерпретації природничих колекцій музею. Проаналізовано та переосмислено експозиційну та освітню значущість музейного середовища та музейних колекцій у контексті музейної комунікації. На основі розроблених критеріїв цінності музейних предметів та шкали значимості природничо-музейних зразків визначено експозиційний та освітній потенціали наукових природничих колекцій ДПМ НАН України. Проведений аналіз природничих музейних предметів з фондів сучасної біоти ДПМ НАН України, що мають експозиційне та освітнє значення і за результатами створена Джерельна база експонатів та матеріалів для експозиції «Динамічний світ живого». Створено змістову частину проекту експозиції, що включає тематико-експозиційну структуру, джерельну базу, тематико-експозиційний план, сценарії міждисциплінарних розділів стаціонарної експозиції та окремих інтерактивних експозиційних елементів, та попередню концепцію художніх рішень. Проведено 4 онлайн конференції у яких взяли участь 63 педагоги.

На завершальному етапі виконання прикладної теми «*Оцінка біотичного різноманіття модельних груп членистоногих Українських Карпат з використанням сучасних інформаційних технологій*» проведена оцінка біотичного різноманіття артропод (Oribatida, Odonata, Staphylinidae, Neuroptera) Українських Карпат з використанням сучасних інформаційних можливостей ресурсу Центр даних «Біорізноманіття України». Встановлено, що для дослідженого регіону панцирні кліщі представлені 439 видами, бабки – 65 видами, жуки-стафілініди – 600 видами, сітчастокрилі – 75 видами. На дослідженій території виявлено 10 нових для фауни України видів. Розроблено рекомендації щодо застосування оцінки біотичного різноманіття для оцінки впливу на довкілля та оцінки екосистемних послуг. Поповнено фондові колекції ДПМ НАНУ на 110 одиниць зберігання.

Розпочато виконання фундаментальної теми «*Заповнюючи пробіли у мезозойській історії сітчастокрилих: систематика родин Rhachiberothidae та Babinskaiidae задокументована у викопних смолах*». Виконано таксономічну ревізію викопних мезозойських представників Rhachiberothidae та Babinskaiidae (Neuroptera). Встановлено рівень таксономічного різноманіття сітчастокрилих крейди. Запропоновано ознаки для доповнення матриці морфопараметричних характеристик викопних сітчастокрилих. Здійснено аналіз літературних даних щодо філогенетичних зв'язків сучасних та викопних таксонів модельних родин.

Впродовж 2021 року в музеї працювала одна виставка та частина постійної експозиції «Льодовикова епоха: повернення мамута до Львова». Проведено 4 онлайн конференції. За результатами виконання досліджень і науково-фондової роботи опубліковано 101 наукова, дві науково-популярні праці та одне науково-популярне видання. Серед них 37 випуск «Наукових записок Державного природознавчого музею», 14 статей у наукових та періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, шість статей у наукових періодичних виданнях, які включені до інших наукометричних баз даних, 16 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 2 статті у наукових виданнях, не включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 статей у збірниках наукових праць, розділ у колективній монографії, 2 розділи у навчальних посібниках; електронний каталог, 23 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах, що відбулися в Україні, 22 матеріалів конференцій та 10 публікацій, що належать до категорії інші.

Учений секретар музею
Г.В. Середюк

ЗМІСТ

CONTENTS

Музеологія * Museology	Стор.
Гураль Р. І., Гураль-Сверлова Н. В. Малакологічна колекція І.Т. Бакуменка, передана до Державного природознавчого музею НАН України	3
<ul style="list-style-type: none"> • I.T. Bakumenko's malacological collection passed to the State Museum of Natural History of NAS of Ukraine 	
Екологія * Ecology	
Савчак О. Р., Капрусь І. Я. Едифікаторна роль ліщини в формуванні таксоцену колембол у субконтинентальних дубово-грабових лісах Вігерського парку народного (Польща)	11
<ul style="list-style-type: none"> • The edificator role of hazel in the formation of the Collembola taxocene of subcontinental oak-hornbeam forests of the Wigierski National Park (Poland) 	
Кузарін О. Т., Любинець І. П., Хомин І. Г. Фітоценотичні умови та структура місцевої популяції <i>Betula humilis</i> Schrank в околицях с. Жорницька (Українське Розточчя)	19
<ul style="list-style-type: none"> • Phytocenotic conditions and structure of the local population for <i>Betula humilis</i> Schrank near Zhornyska village (Ukrainian Roztochchia) 	
Кияк В. Г. Динаміка популяцій <i>Senecio carpathicus</i> Herbich у Чорногорі (Українські Карпати)	31
<ul style="list-style-type: none"> • Population dynamics of <i>Senecio carpathicus</i> Herbich in the Chornohora (Ukrainian Carpathians) 	
Білонога В. М. Особливості поширення і відновлення <i>Pinus cembra</i> L. у Чорногірському масиві Українських Карпат	43
<ul style="list-style-type: none"> • Characteristics of spread and restoration of <i>Pinus cembra</i> L. in the Chornohora massif of the Ukrainian Carpathians 	
Омельчук О. С., Орлов О. Л., Рагуліна М. Є. Оселищне різноманіття РЛП «Стільське горбогір'я»	53
<ul style="list-style-type: none"> • Habitat's diversity of «Stil'ske horbogirya» RLP 	
Пасайлюк М. В. Історія досліджень грибів та грибоподібних організмів на території НПП «Гуцульщина» та роль in situ, ex situ, re situ методів у збереженні їх різноманіття	63
<ul style="list-style-type: none"> • The history of research of fungi and fungi-like organisms on the territory of the «Hutsulshchyna» NNP and the role of security, protection and the environmental measures by in situ, ex situ, re situ in conserving their diversity 	
Баишта А.-Т. В. Локалізація місць гібернації та зимова активність вечірниць рудої <i>Nyctalus noctula</i> (Chiroptera) в урбанізованому середовищі (м. Львів) ...	73
<ul style="list-style-type: none"> • Localization of hibernation sites and winter activity of <i>Nyctalus noctula</i> (Chiroptera) in urban environment (Lviv) 	

Гураль-Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Фенотипічні маркери та історія інтродукції садової цепені <i>Cerpea hortensis</i> (Gastropoda, Helicidae) на заході України	83
• Phenotypic markers and history of the introduction of white-lipped snail <i>Cerpea hortensis</i> (Gastropoda, Helicidae) in western regions of Ukraine	
Бриндзя І. В., Скробач Т. Б. Якість криничної води Дрогобицької територіальної громади	95
• Well water quality in Drohobych territorial community	
Скробач Т. Б., Бриндзя І. В., Микитчин О. І. Про доцільність зміни меж ландшафтного заказника місцевого значення «Бориславський»	102
• Feasibility of changing the area of the «Boryslavsky» local landscape reserve	
Горбняк-Юліна Л. Т., Сарахман І. С. Колірні варіації квіток <i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill. на території НПП «Подільські Товтри»	115
• Color variations of <i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill flowers on the territories of the «Podilski Tovtry» NNP	

Зоологія * Zoology

Гірна А. Я. Доповнення до фауни павуків НПП «Дністровський каньйон» та його околиць	125
• A contribution to the spider fauna of the «Dnister Canyon» NNP and its environs	
Микітчак Т. І. Фауна гіллястовусих (Cladocera) і веслоногих (Copepoda: Cyclopoidea, Calanoida) ракоподібних гірської частини басейну р. Стрий (Українські Карпати)	137
• Cladocera and Copepoda (Cyclopoidea, Calanoida) of the mountain part of the Stryi river basin (Ukrainian Carpathians)	
Геряк Ю. М., Марискевич О. Г., Яворський І. Є. Раритетна компонента фауни безхребетних НПП «Бойківщина»	145
• A rare component of the invertebrate fauna of the «Boykivshchyna» NNP	
Середюк Г. В., Чумак В. О., Капелюх Я. І., Різун В. Б., Чумак М. В., Капустинський А. І., Шимків Н. Я. Сітчастокрилі (Insecta, Neuroptera) ПЗ «Медобори»	159
• Net-winged (Insects, Neuroptera) of «Medobory» Nature Reserve	
Середюк Г. В., Коваль Н. П., Чумак В. О., Чумак М. В. Угруповання сітчастокрилих (Neuroptera) північно-західної частини Полонинського хребта в межах Ужанського НПП	171
• Grouping of the net-winget insects (Neuroptera) of the north-western part of the Polony Range within the «Uzhanskyi» NNP	

Глотов С. В. Огляд роду <i>Amischa</i> Thomson, 1858 (Coleoptera: Staphylinidae: Aleocharinae) України	183
• A review of the genus <i>Amischa</i> Thomson, 1858 (Coleoptera: Staphylinidae: Aleocharinae) of Ukraine	
Глотов С. В., Терехова В. В. Знахідки жуків-стафілінід (Coleoptera: Staphylinidae) у східних регіонах України	189
• Findings of rove beetles (Coleoptera: Staphylinidae) in the eastern regions of Ukraine	
Ліщук А. В. Список мух-повисюх (Diptera, Syrphidae) НПП «Подільські Товтри» ...	193
• Checklist of hover flies (Diptera, Syrphidae) «Podilski Tovtry» NNP	
Заморока А. М. Пропозиції щодо уніфікації і застосування національної номенклатури найменувань скрипунових (Coleoptera: Cerambycidae) із фауни України та деяких екзотів. Частина I: підродини куцовусові (Spondylidinae) та фрузеві (Prioninae)	205
• Proposals for unification and use of the Ukrainian national nomenclature for native and exotic species of the longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) in Ukraine. Part I: subfamilies Spondylidinae and Prioninae	
Заморока А. М., Михайлюк-Заморока О.В. Пропозиції щодо уніфікації і застосування національної номенклатури найменувань скрипунових (Coleoptera: Cerambycidae) із фауни України та деяких екзотів. Частина II: підродина козакові (Cerambycinae)	219
• Proposals for unification and use of the Ukrainian national nomenclature for native and exotic species of the longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) in Ukraine. Part II: subfamily Cerambycinae	
Голіней Г. М., Прокон'як М. З., Пшеничняк О. В. Сучасний стан родини Nymphalidae (Insecta, Lepidoptera) в західних областях України	231
• Current status of the Nymphalidae family (Insecta, Lepidoptera) in western regions of Ukraine	
Гуштан К. В., Гуштан Г. Г. Апробація вебресурсу «Біорізноманіття України» на прикладі бабок (Insecta: Odonata) Українських Карпат	237
• The approbation of web resource «Biodiversity of Ukraine» on example of dragonflies (Insecta: Odonata) of Ukrainian Carpathians	
Канарський Ю. В., Панін Р. Ю. Нові знахідки рідкісних видів жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) на заході України	245
• New finds of rare ground beetle species (Coleoptera, Carabidae) in western regions of Ukraine	

Короткі повідомлення * The brief messages

- Баранчук Г. І., Шимків Н. Я.** Нові знахідки флори і фауни на території природного заповідника «Медобори» 255
- New finds of flora and fauna on the territory of the «Medobory» nature reserve

- Данилюк К. М., Демчишин Н. Б., Марискевич О. Г.** *Convallaria majalis* L. у НПП «Бойківщина» (Українські Карпати) 257
- *Convallaria majalis* L. in «Boikivshchyna» NPP (Ukrainian Carpathians)

Ювілейні дати * Anniversaries

- Чернобай Ю. М.** Парадигми і реперні поняття інтразонального лісознавства (до 120-річчя з дня народження професора О. Л. Бельгарда) 261

Хроніка * Current issues

- Середюк Г. В.** Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2021 році 271

- Дзюбенко Н. В., Савицька А. Г.** 26-та Генеральна конференція ICOM 2022 «Сила музеїв» (Чеська Республіка, Прага) 273

Правила для авторів * Rules for authors

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 38

PROCEEDINGS OF THE STATE NATURAL HISTORY MUSEUM

Issue 38

Українською та англійською мовами

Головний редактор І. Я. Капрусь

Комп'ютерний дизайн і верстка О. С. Климишин, Т. М. Щербаченко

Адреса редакції:

79008 Львів, вул. Театральна, 18

Державний природознавчий музей НАН України

телефон / факс: (032) 235-69-17

e-mail: editorship@smnh.org

<http://science.smnh.org>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 22,5. Наклад 100 прим.

Виготовлення оригінал-макета здійснено в Лабораторії природничої музеології
Державного природознавчого музею НАН України.
Друк ТзОВ «Простір М». 79000 Львів, вул. Чайковського, 8.